

بداء در پرتو کتاب و سنت

دکتر عبدالرضا جمال زاده

فهرست فیبا:

جمالزاده، عبدالرضا ، ۱۳۴۰ -

بداء در پرتو کتاب وسنت / عبدالرضا جمالزاده. - قم: دارالنور، ۱۳۸۶.

۱۲۰ ص. قیمت: ۱۵۰۰۰ ریال

ISBN: 978-964-8138-31-3

شابک: ۳-۳۱-۸۱۳۸-۹۶۴-۹۷۸

۱. بداء، الف، عنوان

۲۹۷/۴۲

ب ۸ ج ۴۴/۲۱۸ BP

انتشارات دارالنور

نام کتاب :	بداء در پرتو کتاب وسنت
مؤلف :	دکتر عبدالرضا جمالزاده
ناشر :	انتشارات دارالنور
چاپ :	ظهور
حروفچینی و صفحه آرایی :	پژوهشکده تحقیقات اسلامی
نوبت چاپ :	اول - تابستان ۱۳۸۶
تیراژ :	۱۰۰۰ نسخه
قیمت :	۱۵۰۰۰ ریال
شابک :	۳-۳۱-۸۱۳۸-۹۶۴-۹۷۸

حق چاپ محفوظ است

قم، بلوار شهید منتظری، ساختمان شهاب، انتشارات دارالنور
تلفن: ۷۷۳۷۴۶۹-۰۲۵۱ همراه: ۳۷۲۰۳۷۵۸-۰۹۱۲۷۵۸

فهرست مطالب

۹	..... مقدمه
۱۳	..... مفهوم بداء و گونه‌های مختلف آن
۱۴	..... ۱- بداء در علم
۱۴	..... ۲- بداء در اراده
۱۴	..... ۳- بداء در امر
۱۵	..... شرایط بداء
۱۵	..... ۱- وحدت موضوع
۱۵	..... ۲- وحدت مکلف
۱۵	..... ۳- وحدت هدف
۱۵	..... ۴- وحدت وقت
۱۶	..... بداء در قرآن
۲۳	..... بداء در روایات
۲۸	..... نکات مستفاد از روایات
۲۹	..... محل بحث در بداء
۳۱	..... ۱- بداء در منظر فیض کاشانی
۳۸	..... ۲- بداء از نظر شیخ صدوق
۴۱	..... ۳- بداء از دیدگاه شیخ مفید(ره)
۴۴	..... ۴- بداء از نظر علامه مجلسی
۴۸	..... ۵- بداء از نظر سید مرتضی

- ۶- بداء از دیدگاه میرداماد ۵۲
- ۷- بداء از نظر لاهیجی صاحب شوراق ۵۳
- ۸- بداء از نظر صاحب تفسیر بیان السعاده ۵۷
- ۹- بداء در نظر ابن ابی جمهور احسائی ۶۰
- ۱۰- بداء در دیدگاه ملا نظر علی طالقانی ۶۲
- ۱۱- بداء از دیدگاه علامه محمدکاظم عصار ۶۳
- ۱۲- بداء از دیدگاه مظفر ۶۶
- ۱۳- بداء از دیدگاه مولی صالح مازندرانی ۶۷
- ۱۴- بداء در منظر سید عبداللّه شبر ۷۴
- ۱۵- بداء در دیدگاه آخوند خراسانی ۷۸
- ۱۶- بداء در منظر آیه الله خویی ۸۱
- ۱۷- بداء از دیدگاه علامه طباطبائی ۸۸
- اهل سنت و بداء ۹۷
- ۱- ابوالحسن اشعری ۹۷
- ۲- ابوالحسن خیاط ۹۸
- ۳- امام فخر رازی ۹۸
- نسخ و بداء ۱۰۳
- اعتراضات بر نظر میرداماد و آیه الله خویی ۱۰۶
- آثار عقیده به بداء ۱۰۹
- حکایاتی از بداء ۱۱۲
- ۱- داستان حضرت یونس ۱۱۲
- ۲- ذبح اسماعیل ۱۱۳
- ۳- سرگذشت حضرت موسی ۱۱۳
- ۴- خبر حضرت عیسی ۱۱۴
- منابع و مأخذ ۱۱۷

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين، حمداً ازلیتاً بابدیتة وابدیاً بازلیتة سرمداً با باطلاقة متجلیاً مرایا آفاقه حمد الحامدین دهر الداهرین

تحيات زاکیات حضرت حق و سایر آفریدگان علوی و سفلی بر سید و پیغمبر ما باد که او است اصل حقیقت هستی و عین هر شاهد و نفس هر مشهود، صاحب لواء حمد و مقام محمود، یگانه حبیب خدا به نام نامی و اسم گرامی محمد مصطفی ﷺ.

تحيات زاکیات بر آن حقیقت ولایت باد که سر اسرار عالم خلقت و مشرق طلوع انوار احدیت، شیر نیستان ابداع، صاحب حملات مکرره در معارک اختراع، سر آشکار الهی و نجم الله الثاقب، علی بی ابیطالب علیه الصلوٰة والسلام. و بر آن، جوهره قدسیه شیرین ثمر شجر معرفت و یقین، سیده نسوان عالمین که قدر مراتب فضائلش معروف و مثوای جسد عنصریه اش مجهول، نور دیده حضرت رسول به نام نامی و لقب گرامی زهراء بتول علیها الصلوٰة والسلام. و بر آن فرخنده روان مطهر و پاکیزه جان معطر باد که روح و ریحان حضرت رسول است، نگه دار دین و وعاء ذاتش معدن فضایل و باب سلیم، کشف معارف و

علوم و عین شهود و نفس معلوم روح مراتب موجود و قلب عوالم وجود
ابو محمد الحسن علیه الصلوة والسلام.

و بر آن ذات پاک و گوهر تابناک باد که در میان افراد کائنات با همت علیای
خود متوحد و در مقامات قرب حق و به وساده شهود و رضا متوسد است
مطلب احباب و مقصد عشاق، منزله از هر گونه نقص و شین به نام نامی و لقب
گرامی ابی عبدالله الحسین از و حنا له الفدا.

و بر آن پاکیزه فطرت قدس حقیقت باد که خود اهل بیت عصمت را و
است آدم ابوالبشر و دامن قدسش منزله است از هر گونه شر. روح جسد امامت
است و آفتاب فلک شهامت، سر مستتر بندگی و عبادت، و ندالا و تاد وزین
العباد امام العالمین و مجمع البحرین علی بن الحسین علیه السلام.

و بر جوهر بسیط امامت و ذات مقدس ولایت باد که او است شکافنده
حجابات علوم، شخص مجسم عالم و نفس حقیقت معلوم، وارث علوم
مرسلین، دقیقه دقائق نوریه و حقیقت حقایق ظهوریه، علم بصیر بل خود نبأ
العظیم است و صراط مستقیم، مستند هر ولی محمد بن علی علیه السلام و بر استاد
عوالم بشریه و مروج ائمه اثنی عشریه، اصل اصیل عقول و منتهای دانش
فهوم، داننده حقیقت اسماء الاهی و نماینده طرق سموات کماهی، نور باهر و
وسیله هدایت و ارشاد، کاشف اسرار مسائل، شنونده قرآن از نفس قائل مطلع
شمس ابد، جعفر بن محمد علیه صلوات الله الملك الاحد و بر حقیقت شجره
طور و باطن کتاب مسطور و رکن اعظم بیت معمور و سر الاهی مستور و
مصدق آیه نور، نهایت معراج دانش و یقین، اکسیر فلزات عارفین، هفتمین
مرکز امامت ائمه علویه، محور فلک خلافت مصطفویه، نور انور، موسی بن
جعفر علیه صلوات الله العلی الاکبر.

و بر سرّ مستتر الهی، دانای حقایق اشیاء کماهی، نور ذاتی عالم لاهوت، انسان عقلانی عوالم جبروت، اصل نفوس عالم ملکوت، خود عالم کلی ناسوت، مصداق علم مطلق، کنز مخفی غیبی و حقیقت کتاب لاریبی، منشأ و محل قبول فیوضات، مکمل و مربی جمیع ظهورات علی بن موسی الرضا علیه و آباءه الصلوٰة و السلام.

و بر باب فیوضات الهی و دفتر علوم نامتناهی، ماهیت ماهیات و اصل اصول حقیقت مطلقه مقید است به قیود، غواص دریای قدم، مهبط فضل و کرم، حامل اسرار رسول، مهندس عوالم ارواح و عقول، و علّت غائیة از ایجاد موجود محمد بن علی الجواد علیه الصلوٰة و السلام.

و بر امام ثابت مطلق و امین الهی بر تمامی خلق، دعوت کننده مردم بر اطاعت حق، لسان صدق و وسیله استخلاص و باب سلیم و اخلاص، اصل معارف و منبث علم، نجات دهنده ارباب، معادات و رهاننده اصحاب ضلالت علی بن محمد صلوات الله علیه.

و بر حقیقت مطهره نور باهر و بحر زاخر، زینت هرگونه مفاخر شاهد و دلیل مجسم به مشاهدات ارباب شهود، حجت و برهان محکم بر انکار اصحاب جحود، شناساننده حدود حقایق ربانی، وعاء نفیس امانت و بحر محیط امامت مطلع انوار مصطفوی حسن بن علی العسکری علیه صلوات الملك الاکبر و بر آن حقیقت مضمر و نور مستتر الهی باد که حقیقت اسرار علیه است و باطن ارواح قدسیه، ادراک کنه ذاتش معراج عقول بشریه است، قطب آسیای وجود و مرکز دایره شهود، غایت کمال نشأه طبیعت و منشأ هر گونه کمال و نهایت جمال جمیع عوالم و مجمع هر نوع جمال وجود معلوم و

علم موجود، صاحب وقت و مولای زمان، ناظم عالم امکان، مایه آسایش و امان، ابوالقاسم محمد بن حسن علیه و علی آباءه الصلوة والسلام.^۱

اما بعد، مدتی بود که ذهن مرا سوالاتی درباره اختیار و تکلیف انسان فرا گرفته بود و اینکه آیا انسان می تواند حقیقتاً سرنوشت خود را و جایگاه نهایی اعم از شقاوت و سعادت رقم بزند؟ و آیا اجل مسمی و قضاء محتوم و تقدیر قطعی او را از دخالت در سرنوشت خود باز می دارد؟

از طرفی روایات متعددی در عظمت بدهاء و تغییر در اراده و امر پروردگار وجود داشت که از کنار آن ها نمی توان به سادگی گذشت به گونه ای که برخی روایات هیچ عبادتی را عظیم تر از عبادت به واسطه بدهاء نمی داند و در روایت آمده است که اگر مردم عظمت آن را می دانستند از کلام و بحث در آن خودداری نمی کردند و مطالب دیگر از این قبیل مرا واداشت تا تحقیقی مختصر و در حد بضاعت مزجاء علمی خود در اطراف این مسئله انجام دهم و روایات این مسئله را در منظر دانشمندان و حکماء و عرفای الهی تحلیل نمایم و فواید اعتقاد به بدهاء را ارائه دهم که الحمد لله تا حدودی توفیق حاصل گشت امید است مقبول طبع خوانندگان و پژوهندگان ارجمند قرار گیرد و ما را در مظان استجاب دعا فراموش نفرمایند و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین.

عبدالرضا جمال زاده گناوه ای

شانزدهم محرم الحرام ۱۴۲۶

۱. تحیات و صلوات از کتاب شرح مناقب اهل بیت تألیف محی الدین بن عربی، به شرح سید صالح موسوی خلخالی و ترجمه و تصحیح و تعلیقات مهدی افتخار اقتباس گردیده است.